

Сало Я.В.викладач кафедри управління персоналом та економіки праці
Одеського національного економічного університету

МЕТОДОЛОГІЯ І ПРАКТИКА ОЦІНКИ СЕРЕДЬОГО КЛАСУ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

У статті розглянуто методологію формування середнього класу. Обґрунтовано необхідність збільшення частки середнього класу як чинника соціально-економічного зростання України. Для оцінки кількісного та якісного складу сучасного українського середнього класу вибрано трьохкритеріальний підхід, критеріями – економічний капітал, людський капітал та самоідентифікацію. Здійснено оцінку потенційного середнього класу в Україні за критеріями економічного і людського капіталу. Оцінено середній клас в Україні за самоідентифікаційним критерієм. Запропоновано ключові заходи політики доходів населення, спрямовані на становлення масового середнього класу в Україні. Доведено, що капіталізація людського капіталу призведе до зростання доходів населення. Названо та обґрунтовано основні заходи капіталізації людського капіталу, що сприятимуть становленню сучасного середнього класу в Україні.

Ключові слова: середній клас, трьохкритеріальний підхід, економічний капітал, людський капітал, самоідентифікація, середньодушовий дохід.

В статье рассмотрена методология формирования среднего класса. Обоснована необходимость увеличения доли среднего класса как фактора социально-экономического роста Украины. Для оценки количественного и качественного состава современного украинского среднего класса выбран трехкритериальный подход, в качестве критериев – экономический капитал, человеческий капитал и самоидентификация. Осуществлена оценка потенциального среднего класса в Украине по критериям экономического и человеческого капитала. Оценен средний класс в Украине по самоидентификационному критерию. Предложены ключевые мероприятия политики доходов населения, направленные на становление массового среднего класса в Украине. Доказано, что капитализация человеческого капитала приведет к росту доходов населения. Названы и обоснованы основные мероприятия капитализации человеческого капитала, способствующие становлению современного среднего класса в Украине.

Ключевые слова: средний класс, трехкритериальный подход, экономический капитал, человеческий капитал, самоидентификация, среднедушевой доход.

Постановка проблеми. Соціально-економічне реформування, яке сьогодні здійснюється в Україні, відбувається в умовах високої прогресуючої диференціації доходів населення, що відбувалася протягом тривалого часу. При цьому процеси соціальної трансформації супроводжуються все більшим розподілом суспільства на багаті та бідні верстви населення і вишаруванням середнього класу. Потрібно нагадати, що починаючи з перших згадок про середній клас у філософів античності (Еврипіда, Платона, Аристотеля) і дотепер, коли, проходячи через століття епохи Відродження, кріпацтва, індустріального, постіндустріального, інформаційного розвитку суспільних відносин, сучасна наукова концепція середнього класу наділяє його функціями, головною з яких є сприяння стабільності в суспільстві та зміцнення державності, пов'язуючи впливовість середнього класу на соціально-економічне зростання з величиною цього прошарку населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичне осмислення середнього класу та

методології його визначення відбувалося за всіх часів розвитку людства та суспільних відносин. Проте базові принципи формування та критерії ідентифікації середнього класу вдосконалювалися саме в умовах соціальної нерівності індустріального капіталістичного виробництва та були покладені в основу двох його основних парадигм: конфліктологічної та структурного функціоналізму.

Конфліктологи (К. Маркс [17; 18] та його послідовники: М. Вебер [4], Е.О. Райт, Р. Дарендорф [26], Р. Колінз [25] та ін.), спираючись на класову теорію марксизму, наділяли середній клас проміжним статусом в ієрархії власності та влади, вважаючи його неоднорідним.

Функціоналісти (Т. Парсонс [21], Р. Мертон [19], Е. Гідденс [6], К. Віден [27], К. Девіс, У. Мур [8] та ін.) вважали соціальну нерівність умовою рівноважного суспільства, загальною ознакою в класовій стратифікації є статус зайнятості, що спричиняє неоднорідність середнього класу. У подальшому середній клас був розподілений функціоналістами на «старий» (із доходами від

власного бізнесу) та «новий» (доходи від освітньо-кваліфікаційного капіталу). Виникнення теорії постіндустріального суспільства спричинило новий погляд на соціальні класи. Одним із перших цю теорію запропонував Д. Белл для фіксації радикальних зрушень у суспільстві [2].

В Україні вагомий внесок у дослідження теоретико-методологічних проблем середнього класу, особливості його становлення і розвитку зробили А. Базиліук, О. Балакірева [22], В. Геєць [5], Є. Головаха [7], Т. Кір'ян [9], Т. Ковальчук [11], А. Колот [12], Е. Лібанова [14], О. Александрова [1], Л. Шангіна [24] та багато інших дослідників.

Таким чином, світовою наукою послідовно сформовано генезис середнього класу, його походження і створення. Але процеси подальшого становлення середнього класу та його розвитку мають свою специфіку в кожній країні.

Метою дослідження є обґрунтування специфічної для транзитивної економіки методології визначення кількісного й якісного складу середнього класу та шляхів зростання його економічного статусу як чинника соціально-економічного зростання нашої країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Середній клас як наукова категорія використовувався ще за античних часів (V–VI ст. до н. е.). Погляди про класову структуру суспільства викладалися давньогрецькими вченими Ксенофонтом та Платоном. Ксенофонт у своїх працях заклав основи розуміння поділу праці як причини поділу суспільства на соціально неоднорідні групи людей. Поділяючи суспільство на рабів та рабовласників, він досліджував професійний поділ праці з погляду виробництва споживчих вартостей, тобто зв'язав питання про професійний поділ із певним видом діяльності [13, с. 298]. Соціальні ідеї суспільного устрою Платона детально викладені в його праці «Держава».

Проблеми формування українського середнього класу зазвичай розглядаються в рамках спрощеної схеми, що не враховує того, що економічна детермінація людської діяльності проявляється в соціальному процесі через складну систему неекономічного опосередкування (політику, культуру, релігію та ін.). Крім того, історія становлення суспільств із сильним середнім класом свідчить про наявність зворотного зв'язку, що виявляється у тому впливі, який чинить на соціально-економічні орієнтації та поведінку середній клас стан його ідейної сфери та його самоідентифікації. Визнання цієї настанови актуалізує завдання дослідження українського середнього класу.

Означеній методології оцінки соціального класу відповідають наукові твори П. Бурдьє.

У них він визначає клас як «сукупність агентів, які займають схожу позицію» в багатовимірному соціальному просторі (економічне, соціальне, політичне і культурне поля), в якому здійснюється взаємодія цих агентів. П. Бурдьє соціальний клас розглядає з позиції його потенційної і реальної оцінки як за умовами життя, так і на тлі самоідентифікації його членів. Даному контексту відповідає точка зору Е. Лібанової, яка ще в 2003 р. висловила думку, що в Україні існує потенційно середньодохідний, або протосередній, клас, до нього належить 49,9% населення. Доходи представників цього класу перевищують межу бідності, але є недостатніми для віднесення до середнього класу. Ці люди фактично балансують між бідністю і добробутом, а отже, залежно від спрямованості та ефективності державної політики, від результативності власних зусиль можуть у майбутньому стати дійсним середнім класом. Саме цей прошарок повинен бути головним об'єктом дій держави зі створення дійсного середнього класу [15, с. 147]. У подальшому в коментарі інформаційному агентству УНН (23.08.2012) Е.М. Лібанова зауважила, що в структурі українського суспільства частка населення, яку можна віднести до справжнього європейського середнього класу, становить 10–15%. Цього занадто мало для сталого розвитку країни, тому що сучасне європейське суспільство передбачає у своїй структурі 60–65% середнього класу.

Дуалізм в оцінці (дійсний і потенційний середній клас) має велике методологічне значення тому, що націлює дослідників на пошук і обґрунтування шляхів переходу потенційного середнього класу у дійсний середній клас, спроможний активно впливати на економічне зростання. До цього нагадаємо точку зору Т. Кір'ян та М. Шаповала, які ще в 2002 р. розглядали середній клас як основу стабільності держави [9].

Приналежність населення до середнього класу в сучасній світовій науці ще за часів П. Бурдьє визначалася не тільки наявністю і кількісною оцінкою економічного статусу людини [3], а й володінням і розпорядженням «культурним» (сукупність знань, умінь, навичок) та «символічним» капіталом (отриманою освітою). Тобто підсумований культурний і символічний капітал за П. Бурдьє є за своєю сутністю людським капіталом, що повністю вписується в методологію постіндустріального капіталізму з його економікою знань та інформаційним суспільством.

Поруч із відомими традиційними формами капіталу переважно функціонують нові (інтелектуальний, соціальний, культурний, організаційний, мотиваційний та ін.), які сполучаються

у людському капіталі. У цих умовах поняття середнього класу набуває якісно нового змісту. Серед представників середнього класу починають домінувати власники, носії нових форм людського капіталу – інтелектуального, соціального, культурного, які поєднуються з матеріальними і фінансовими активами, створюючи нову вартість як джерела подальшого зростання добробуту населення. У складі середнього класу тепер фахівці (програмісти, економісти, інженери, лікарі, викладачі), вчені та менеджери, в якому відбуваються постійні зрушення. Одні суб'єкти розоряються і стають найманими робітниками або безробітними, інші збагачуються і поповнюють клас багатих капіталістів, треті, підвищуючи рівень освіти, кваліфікації, досвіду, стають носіями нових форм людського капіталу.

Означені об'єктивні закономірності ускладнюють методологію ідентифікації населення за ознаками і критеріями середнього класу. На нашу думку, це спричиняє різні авторські підходи до кількісної й якісної оцінки середнього класу. Тому, на нашу думку, сьогодні такі оцінки за різними критеріями ідентифікації сучасного українського середнього класу мають значні коливання, інтервал яких знаходиться в межах від 0% до 40%.

Виходячи з викладеного, автор статті розглядає середній клас як явище і наслідок формування тієї структурної частини сучасної соціальної стратифікації українського суспільства, яка за матеріальним статком займає середнє положення, володіє високим рівнем людського капіталу та ідентифікує себе відповідальною та спроможною активно впливати на економічне зростання держави.

У сучасній українській дійсності найбільш зрозумілим може бути комбінований ресурсно-якісний методологічний підхід до визначення кількісних та якісних характеристик середнього класу.

- По-перше, методично вірно оцінювати економічний і людський капітал українського середнього класу, виходячи з даних конкретної статистики, що виключає різночитання й одержання вкрай різних результатів.

- По-друге, у кількісній оцінці середнього класу перевага віддається вітчизняному економічному індикатору, яким є медіанне значення середньодушового еквівалентного загального доходу на місяць у гривнях, тобто на одного члена домогосподарства. До нього належать усі види номінального доходу за його категоріями: заробітна плата, прибуток та змішаний дохід, доходи, одержані від власності, соціальна допомога та інші одержані поточні соціальні трансферти. До них також

належать банківські та інші дивіденди і благодійні внески.

Таким чином, у процесі капіталізації людського капіталу, який відбувається в реальній економіці, у тому числі в кожному домогосподарстві, формальний людський капітал перетворюється на реальний [10]. У результаті підвищуються економічний статус, економічне становище людини, що дає їй змогу реалізувати зростаючі потреби, що поступово наближає її за економічного критерію до європейського середнього класу.

Згідно з авторською методикою, для визначення чисельності й якісного складу сучасного середнього класу, застосовується підхід, заснований на медіанному статистичному методі розрахунку середнього класу, коли весь інтервал доходу за медіанного рівня не належать до середнього класу та є його нижньою межею. Тобто в даний інтервал попадає чисельність осіб, які володіють не тільки нижчим за медіанне значення доходом, а й вищим за нього, що забезпечує надійність одержаних результатів із коефіцієнтом стійкості. Тобто для більш обґрунтованого віднесення населення до середнього класу весь даний інтервал доходу до нього не належить.

Автором первісно для більш обґрунтованого визначення чисельності середнього класу методологічно прийнято під час його розрахунку не відносити інтервал доходу, в який входить населення з доходом у 60% його медіанного значення.

За даними Держкомстату 2015 р., рівень відносно бідності населення, визначений за критерієм 75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат, становив 24,1%. У 2016 р. 75% медіанного рівня середньодушових еквівалентних загальних доходів становив 1966,5 грн. [15, с. 256]. Цей рівень доходів відповідає шостому інтервалу розподілу населення. За запропонованого автором методичного підходу чисельність населення, яка відповідає майновому статусу вищого класу, знаходиться в 10-му та 11-му інтервалах та становить 25,6% (табл. 1).

Тому, керуючись означеною логікою, потенційний середній клас за економічним капіталом у 2016 р. розраховується шляхом підсумовування часток населення, які знаходяться в межах 7–9 інтервалів розподілу населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів, що становить $16,4\% + 13,6\% + 10\% = 40,0\%$. Оскільки розрахунки ведуться за середньодушовим доходом у національній валюті, то вважаємо за доцільне корегувати отриману частку на індекс інфляції, а саме $40\% / 1,124 = 35,6\%$.

Тоді динаміка коливань частки потенційного середнього класу за економічного критерію в динаміці за 2001–2016 рр., розрахована за запропонованою методикою, представлена на рис. 1. Із нього слідує, що починаючи з 2001 р. частка потенційного середнього класу зростала включно до 2004 р. У 2005 р. частка потенційного середнього класу становила 48,7%, а частка багатого населення – 17,1%. У післякризовому 2009 р. частка потенційного середнього класу становила 36,2%, а частка багатого населення – 13,4%. У 2010 р. частка потенційного середнього класу зросла на 4,4% та становила 40,6%, чисельність багатого населення також зросла до 21,4%. Відбувся поступовий пере-

хід потенційного середнього класу у дійсний. Пояснюється це зростанням показника середньодушового місячного доходу на 376,5 грн. та даного показника в доларовому еквіваленті на 68,8 дол. США. Така ж тенденція збереглася до 2013 р., потенційний середній клас зростає щорічно в середньому на 5,9%.

Належність до середнього класу також пов'язана з наявністю інтелектуального капіталу у вигляді вищої та професійно-технічної освіти. У західній літературі ця ознака характеризується одним терміном – professional. У сучасному суспільстві становище в професійній структурі є однією з характеристик, яка визначає життєві шанси людини і, отже, фор-

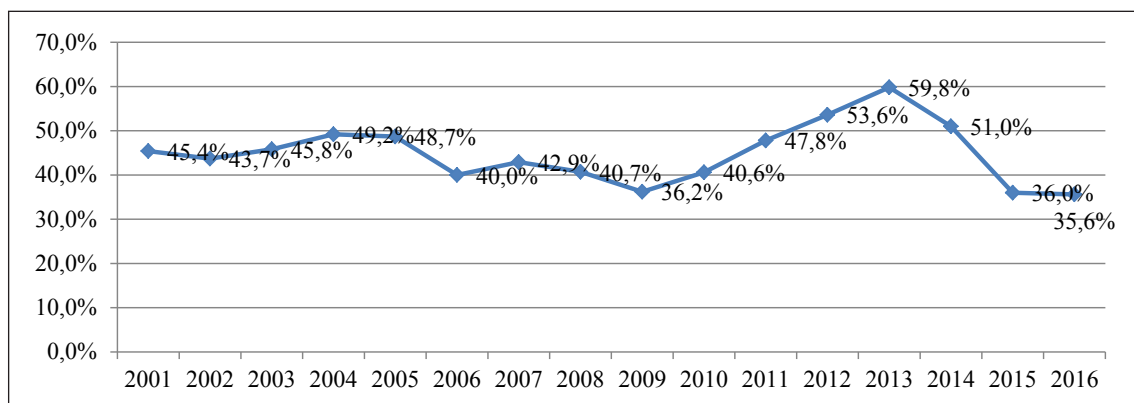


Рис. 1. Динаміка частки потенційного середнього класу в чисельності населення за критерієм економічного капіталу в Україні за період 2009–2016 рр.

Джерело: розраховано автором

Таблиця 1

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів¹

№	Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.	2010	2011	2012	2013	2014 ²	2015 ²	2016 ²
1	до 480,0	0,7	0,2	0,4	0,1	0,1	0,1	0,0
2	480,1–840,0	7,8	4,8	3,2	2,3	1,4	0,9	0,3
3	840,1–1200,0	25,9	18,8	12,6	9,1	7,9	4,8	1,6
4	1200,1–1560,0	27,2	26,7	23,8	21,2	19,2	11,3	5,0
5	1560,1–1920,0	16,5	20,0	21,2	21,9	23,1	18,2	11,5
6	1920,1–2280,0 ³	21,9	29,5	14,5	16,6	16,5	17,6	16,0
7	2280,1–2640,0	9,3	10,5	11,7	15,9	16,4
8	2640,1–3000,0	5,6	6,8	7,8	11,4	13,6
9	3000,1–3360,0	3,1	4,3	4,6	6,7	10,0
10	3360,1–3720,0	2,1	2,0	2,5	4,4	7,9
11	понад 3720,0	4,2	5,2	5,2	8,7	17,7

Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя.

Примітки:

¹Починаючи з 2011 р. під час розрахунків середньодушових показників, а також показників диференціації населення (домогосподарств) за рівнем матеріального добробуту розпочато використання шкали еквівалентності. Для забезпечення зіставності показників динамічних рядів було здійснено перерахунок даних за 2010 р. з урахуванням шкали еквівалентності.

²Без урахування частини зони проведення антитерористичної операції.

³У 2010–2011рр. – понад 1 920 грн.

Джерело: складено за [28]

мує соціальний клас у веберівському трактуванні даного терміну [4, с. 149].

До потенційного середнього класу за рівнем освіти, базуючись на дослідженнях учених та на нашу думку, слід відносити населення з повною, базовою, неповною вищою освітою, а також населення, яке володіє професійно-технічною освітою. Особи, які мають професійно-технічну освіту, здобували її в коледжах, технікумах, ПТУ, тобто вони є кваліфікованими робітниками. Аналіз структури освіти показав, що в 2017 р. в Україні до потенційного середнього класу за професійно-освітнім критерієм належало 62,2% населення.

Частка потенційного середнього класу за освітнім критерієм людського капіталу в 2009 р. становила 56,9%. Цей показник зростав упродовж двох років до 2011 р. У 2012 р. частка потенційного середнього класу за освітнім критерієм людського капіталу скоротилася порівняно з 2011 р. на 0,8% та становила 58,3% населення. З 2013 р. знову відбулося зростання цього показника в середньому на 0,5% щороку. У 2017 р. частка потенційного середнього класу за даним критерієм становила 62,2% населення.

За професійним статусом до складу середнього класу належать законодавці, державні службовці, професіонали та фахівці, оскільки вони є власниками інтелектуального капіталу. Ще М. Вебер визначив власників інтелектуального капіталу як представників середнього класу суспільства [4]. На думку автора дослідження, до середнього класу потрібно також відносити кваліфікованих робітників, оскільки з розвитком «суспільства масового добробуту» в розвинених країнах відбулося підвищення життєвого рівня кваліфікованих робітників найманої праці, які суттєво поповнили ряди представників середнього класу.

Відповідно до вищезазначеного, до потенційного середнього класу в 2010 р. в Україні належало 58,0% населення. Незважаючи на те що частка потенційного середнього класу за професійними групами дещо скорочувалася у 2010 р., 2015 р. та в 2012 р., за досліджуваний період 2009–2016 рр. цей показник збільшився. У 2016 р. він зріс до 61,3%, що є позитивною умовою для формування середнього класу в Україні.

Динаміка потенційного середнього класу за рівнем освіти та професійними групами майже ідентична, тому буде логічним для визначення потенційного середнього класу за людським капіталом знайти середнє за вищезгаданими показниками. Динаміка потенційного середнього класу за період 2009–2016 рр. за людським капіталом наведена на рис. 2. На протязі вказаної динаміки частка даного показника в Україні незначно зросла. Зменшення частки потенційного середнього класу відбувалося в 2010, 2012 рр. у середньому на 1%. Найбільшого рівня цей показник досяг у 2014 р. та становив 62,4%. З 2014 р. відбувається незначне падіння, у середньому на 0,5% щороку. У 2016 р. частка потенційного середнього класу за людським капіталом становила 61,3%.

Як уже було висловлено, третім критерієм виділення середнього класу є самоідентифікація людини – суб'єктивне віднесення себе до середнього класу. Тобто соціальне віднесення себе до того населення, яке веде гідний спосіб життя, навіть за скромних доходів. Самоідентифікацію слід розглядати як:

- віднесення себе до якоїсь соціальної групи або класу на основі критерію, що об'єднує індивіда і даний клас;
- самосвідомість індивіда, прагнення знайти власне «я» в певній якості;

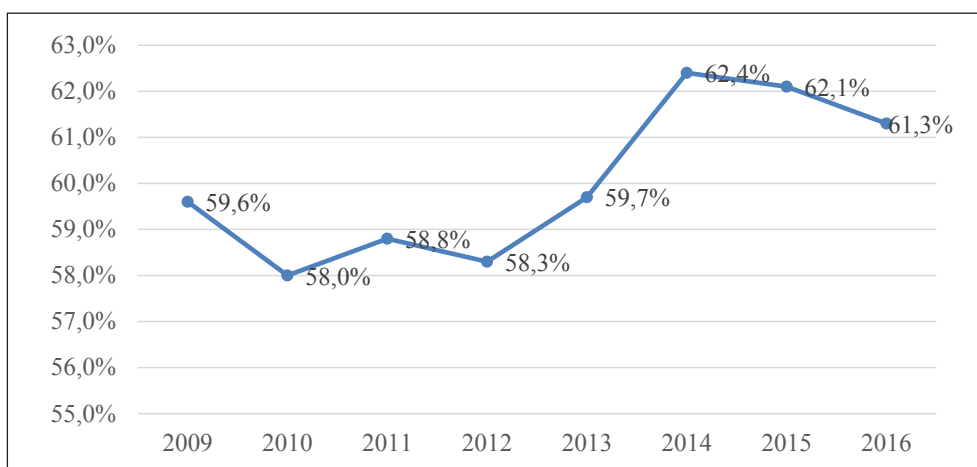


Рис. 2. Динаміка потенційного середнього класу за людським капіталом за період 2009–2016 рр.

Джерело: розраховано автором

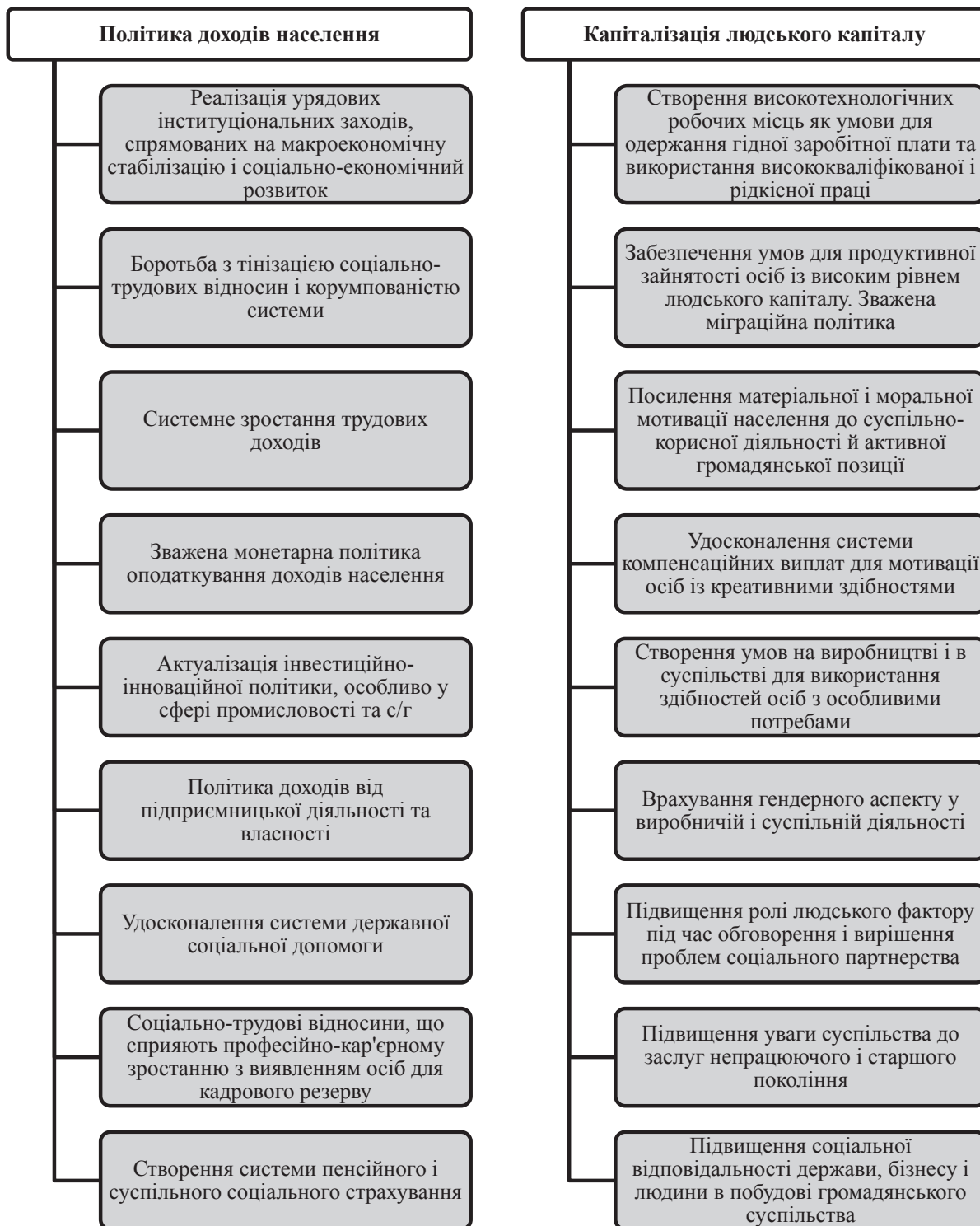


Рис. 3. Заходи, спрямовані на становлення середнього класу в Україні

Джерело: розроблено автором

• ідентифікацію себе з володарем необхідного економічного капіталу, що забезпечує йому і членам його родини гідну якість життя.

Анкетування проводилося в Одеському національному економічному університеті, у Науково-дослідному інституті праці і зайнятості населення та в мережі Інтернет. Узагаль-

нивши отримані результати, визначимо, що склад середнього класу, виявлений за самоідентифікаційним критерієм, становить 31,3%. Одержані результати корелюють із даними соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова в 2016 р., за якими в Україні до «ядра» середнього класу відносять себе 14%

респондентів. Ще 34,8% опитаних вважають, що є «периферією» середнього класу. Друга велика група – третина опитаних (30,7%) відносять себе до нижчого класу. До найменш кількісного, вищого класу, себе зараховують лише 1,4%. Не визначилися ще 19,1% респондентів [23]. Як відзначають у Центрі Разумкова, до «ядра» середнього класу відносяться ті, кому «в цілому вистачає коштів на життя», «на життя й основні покупки вистачає, проте не має можливості придбати автомобіль і квартиру», «можуть купити все, що завгодно».

За результатами проведеного дослідження просліджуються складні шляхи формування середнього класу в Україні з переходом від соціалістичної формації суспільного розвитку до ринкових суспільно-економічних відносин в умовах незалежної країни як соціальної держави. Проведене анкетування дає змогу ранжувати заходи політики доходів населення та капіталізації людського капіталу, спрямовані на становлення середнього класу в Україні (рис. 3).

Висновки з проведеного дослідження. Нині проблема ідентифікації середнього класу, незважаючи на її актуальність, далека від свого вирішення. Критеріями віднесення населення до середнього класу в рамках економічного дослідження повинні виступати не тільки економічний капітал, а також людський капітал і самоідентифікація. Застосування критеріїв економічного та людського капі-

талу дає змогу виділити потенційний середній клас. Визначеність середнього класу за самоідентифікацією людини свідчить про те, що сьогодні в Україні, незважаючи на економічні труднощі, його основу становлять люди, які переконані в успіху соціально-економічного зростання України і все для цього роблять. Їхня частка становить 31,3%. Середину українського суспільства за економічного критерію займає населення, рівень середньодушового еквівалентного загального доходу якого знаходиться в інтервалі між багатими і бідними верствами населення, яке в 2016 р. становило 35,6%. Через низький рівень доходу не всі з них ідентифікують себе із середнім класом, тому є його потенційним різновидом. Найбільш висока частка потенційного середнього класу впливає з критерію людського капіталу (61,3%), зумовленому освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Перехід потенційного середнього класу в дійсний є цілком можливим за умови застосування відповідних заходів та шляхів економічного зростання та соціального розвитку. Цьому сприяє політика соціально-економічного реформування, що проводиться урядом України сьогодні. Вона спрямована на макроекономічну стабілізацію шляхом реалізації найбільш очікуваного сценарію щорічного зростання ВВП України у середньостроковій перспективі на 3–4%.

Список використаних джерел:

1. Александрова О.С. Специфіка становлення середнього класу в українському суспільстві. Гілея. 2011. Вип. 47(5). С. 277–284.
2. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. М.: Academia, 1999. 956 с.
3. Бурдые П. Формы капитала. Экономическая социология. 2002. № 5. С. 60–73. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/formy-kapitala>.
4. Вебер М. Основные понятия стратификации. Социологические исследования. 1994. № 5. С. 147–156.
5. Геєць В. Фактори і умови формування Середнього класу як стабілізуючого ядра держави. Україна: аспекти праці. 2002. № 8. С. 6–10.
6. Гидденс Э. Стратификация и классовая структура. Социологические исследования. 1992. № 9. С. 112.
7. Головаха Е.И. Изменение социальной структуры и формирование среднего класса в Украине. Трансформирующееся общество. Киев, 2000. С. 112–126.
8. Дэвис К., Мур У. Некоторые принципы стратификации; пер. с англ. В. Чесноковой. Социальная стратификация; под ред. С.А. Белановского. М.: ИНПРАН, 1992. С. 160–177.
9. Кір`ян Т., Шаповал М. Середній клас – основа стабільності держави.. Україна: аспекти праці. 2002. № 8. С. 20–23.
10. Кір`ян Т., Куликов Ю. Капіталізація людського капіталу в контексті гідної праці. Україна: аспекти праці. 2016. № 5–6. С. 3–9.
11. Ковальчук Т. Чи є у нас середній клас. Урядовий кур'єр. 2002. № 222. С. 8–9.
12. Колот А. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади. Україна: аспекти праці. 2011. № 3. С. 3–9.
13. Ксенофонт Аквинский. Воспоминания о Сократе. М.: Наука, 1993. С. 298.
14. Лібанова Е.М., Лісогор Л.С., Ткаченко Л.Г. та ін. Становлення середнього класу: домінанта національної стратегії України; за ред. В.М. Новікова; Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України. К.: Четверта хвиля, 2009. 640 с.

15. Лібанова Е.М. Соціальна стратифікація українського суспільства: спроба статистичного визначення та вимірювання. Український соціум. 2003. № 1(2). С. 146–164.
16. Макеєв С., Оксамитная С., Швачко Е. Социальные идентификации и идентичности. К.: ИС НАН Украины, 1996. 135 с.
17. Маркс К. Капитал. Т.IV. См.: Маркс К., Энгельс Ф. Соч., 2-е изд., т. 26., ч. 2.
18. Маркс К. Процесс производства капитала. Архив Маркса и Энгельса. М.: Госполитиздат, 1946. Т. П (VII). С. 111.
19. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. М.: АСТ, 2006. С. 873.
20. Новая технократическая волна на Западе. Составление и вступительная статья П.С. Гуревича. М.: Прогресс, 1986. 456 с.
21. Парсонс Т. Аналитический подход к теории социальной стратификации. Социальная стратификация. 1992. Вып. 1. С. 120–121.
22. Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві: кол. моногр. / О.М. Балакірева, Ю.В. Серета, Д.А. Дмитрук та ін.; за ред. канд. соціол. наук О.М. Балакіревої; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозів. НАН України». К., 2014. 288 с.
23. Проект Центру Разумкова «Середній клас в Україні: уявлення і реалії». URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2016_Seredn_klas.pdf.
24. Шангіна Л. Громадянська активність українського середнього класу. Національна безпека і оборона. 2008. № 7(101). С. 30–45.
25. Collins R. Situational Stratification: A Micro-Macro Theory of Inequality. Sociological Theory. 2000. Vol. 18. № 1. P. 17–43.
26. Dahrendorf R. The service class/ Industrial Man. Harmondsworth: Penguin, 1969. P. 440–450.
27. Grusky D., Weeden K. Decomposition Without Death: A Research Agenda for a New Class Analysis. Acta Sociologica. 2001. № 44(3). P. 203–218.
28. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>.

Salo Ya.V.

METHODOLOGY AND PRACTICE FOR ESTIMATION OF THE MIDDLE CLASS AS A FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The article discusses the methodology of forming the middle class. The necessity of the growth of the middle class as a factor of socio-economic growth of Ukraine was substantiated. A three-criterion approach was chosen to assess the quantitative and qualitative composition of the modern Ukrainian middle class. Economic capital, human capital, and self-identification are selected as criteria. The estimation of the potential middle class in Ukraine according to the criteria of economic and human capital is carried out. An average grade in Ukraine is estimated by the self-identification criterion. The key measures of the population income policy aimed at forming a mass middle class in Ukraine are proposed. It is proved that the capitalization of human capital will lead to higher incomes of the population. The main events of capitalization of human capital, which promote the formation of a modern middle class in Ukraine, are named and substantiated.

Key words: middle class, three-criteria approach, economic capital, human capital, self-identification, per capita income.